

поля. Виокремлено моделі основних термінологічних словосполучень термінологічного поля *КОНСТИТУЦІЯ*. Проаналізовано та проілюстровано терміни-іменники, терміни-прикметники та терміни-дієслова, що складають термінологічне поле *КОНСТИТУЦІЯ*; встановлено відсоткове співвідношення термінологічних одиниць за частининомовною ознакою. Визначено продуктивну частину мови при творенні термінів термінологічного поля *КОНСТИТУЦІЯ*.

Ключові слова: термін, термінологічне поле, термінологічна система, термінологічне словосполучення.

Шелудченко Светлана, Сивчук Леся. Теоретические основы исследования терминологического поля КОНСТИТУЦИЯ. В статье исследуются теоретические основы изучения терминов, терминологий, терминологических систем и терминологических полей. Установлено терминологическое поле *КОНСТИТУЦИЯ*. Отмечены тенденции, касающиеся способов определения таких понятий, как «терминология», «терминологическая система» и «терминологическое поле». В работе выделены принципы сравнения и сопоставления при анализе явлений «системы» и «поля» в рамках терминологических исследований. Определены основные способы классификации терминов. Дается определение терминологического поля *КОНСТИТУЦИЯ*. Продемонстрированы примеры употребления терминов. Исследовано понятие полисемии в контексте терминологического поля. Выделены модели основных терминологических словосочетаний. Проанализированы и проиллюстрированы термины-существительные, термины-прилагательные и термины-глаголы, составляющие терминологическое поле *КОНСТИТУЦИЯ*; определено процентное соотношение терминологических единиц по частеречному признаку. Доказана продуктивность имён существительных при образовании терминов терминологического поля *КОНСТИТУЦИЯ*.

Ключевые слова: термин, терминологическое поле, терминологическая система, терминологическое словосочетание.

The article acted to the editorial board
07.04.2016

УДК 811.161.2:81'373.2

Богдан Шуневич

Особливості побудови аббревіатур і скорочень англійських термінів автомобільного транспорту

У статті проаналізовано особливості побудови англійських аббревіатур і скорочень, які трапляються в укладеному автором «Англійсько-українському словникові термінів з автомобільного транспорту» обсягом близько 9 тис. лексичних одиниць.

Проведено часткове порівняння аббревіатур і скорочень термінів автомобільного транспорту, пожежно-технічної тематики й робототехніки.

У процесі дослідження виявлено, що в термінології автомобільного транспорту переважають ініціальні аббревіатури (299) від однієї до п'яти літер, наявні омоніми, акроніми, а також є велика кількість скорочень (154), порівняно з пожежно-технічною й робототехнічною термінологіями.

Для трьох згаданих термінологій характерне використання традиційних ініціальних і нетрадиційних та комбінованих аббревіатур.

Результати проведеного дослідження використано в методичній розробці для курсантів і студентів напрямів підготовки «Філологія», «Транспортні технології» стосовно перекладу аббревіатур та скорочень.

Ключові слова: аббревіатура, скорочення, акронім, автомобільний транспорт, термін, термінологічне сполучення.

Постановка наукової проблеми та її значення. Українські науковці в численних працях розкрили різні аспекти дослідження термінології автомобільного транспорту (АТ) та суміжних галузей [2; 3].

Як відомо, будь-яка терміносистема включає однослівні терміни, у тому числі аббревіатури й скорочення, та дво- й багато-компонентні терміни. Наприклад, співвідношення цих спеціальних термінів в англійській терміносистемі з робототехніки становить, відповідно, 358 однослівних термінів і 77 аббревіатур та скорочень [5, с. 87] і 1715 дво- й багатокомпонентних термінів [5, с. 113].

Абревіатури й скорочення характерні для всіх сфер мовної діяльності. Основною причиною їх постійного поширення є зростання потоку інформації та розвитку засобів масової комунікації. Підвищення інформативності терміна відбувається ускладненням структури термінологічного найменування. В укладеному нами «Англійсько-українському словникові термінів з автомобільного транспорту» найдовші термінологічні сполучення складаються з п'яти компонентів, наприклад: *gear shifter shaft lock ball* – кулька фіксатора механізму перемикачів передач. Такі терміни незручні й суперечать прагматичному принципіві комунікації – максимум інформації та мінімум часу. Тому в кожній галузі науки й техніки активізується пошук нових можливостей абревіації, щоб зберегти високу інформативність терміна та скоротити його структуру. Тобто абревіатури й скорочення виникають як реакція на існування багатокомпонентних термінів.

Абревіатура – це слово, утворене за допомогою перших літер повнозначних або службових частин мови, що входять до складу назви чи поняття. Скорочення є способом словотвору, суть якого полягає у відсіканні частини основи, що або збігається зі словом, або є словосполученням, об'єднаним загальним змістом. Скорочення прийнято класифікувати на лексичні й графічні. До лексичних відносять усічені слова та акроніми. Скорочуватися можуть будь-які фрагменти слова незалежно від морфемних границь. Акроніми «складаються з початкових літер або звуків слів твірного словосполучення, що вимовляється як окреме слово, а не політерно» [4, с. 156].

Мета статті – аналіз особливостей побудови англомовних абревіатур і скорочень, які трапляються в укладеному нами «Англійсько-українському словникові термінів з автомобільного транспорту» обсягом близько 9 тис. лексичних одиниць.

У процесі дослідження проведено часткове порівняння абревіатур та скорочень термінів автомобільного транспорту, пожежно-технічної тематики (ПТ) [1, с. 52–57] і робототехніки (РТ) [5, с. 87–113].

Виклад основного матеріалу й обґрунтування отриманих результатів дослідження. В укладеному нами словнику виявлено 299 ініціальних абревіатур (табл. 1) і 154 скорочення, наприклад: *GTW* (*gross train weight*) – повна вага автопоїзда, *HYDO* (*hydraulic oil*) – масло для гідравлічних систем.

Усі виявлені абревіатури й скорочення в згаданих вище АТ, ПТ і РТ терміносистемах можна умовно поділити на: 1) абревіатури-терміни; 2) одиниці виміру; 3) назви організацій, їхніх підрозділів, документів, що використовуються в науково-технічній літературі з цієї тематики.

Таблиця 1

Загальна кількість англомовних абревіатур-термінів автомобільного транспорту

Кількість літер в абревіат.	Кількість абревіатур	Кількість абревіатур, %	Приклад
1	12	4	<i>p</i> 1) (<i>parking</i>) – стоянка (автомобілів); 2) (<i>power</i>) – потужність 3. <i>pressure truck</i>
2	123	41	<i>tc</i> 1) (<i>temperature coefficient</i>) – температурний коефіцієнт; 2) (<i>total carbon</i>) – загальний вміст вуглецю
3	123	41	<i>HTF</i> (<i>hydraulic transmission fluid</i>) – рідина для гідравлічних трансмісій
4	39	13	<i>HTCC</i> (<i>highway traffic control</i>) – центр управління рухом на автомобільних дорогах
5	2	1	<i>f. p. s. p. s.</i> (<i>feet per second per second</i>) – футів в с ²
Усього	299	100	

Як видно з табл. 1, більшість абревіатур АТ складаються з двох (41 %) і трьох (41 %) літер, менше – із чотирьох, ще менше – із однієї й найменше – із п'яти літер.

У тлумачних англomовних словниках пожежно-технічних термінів [1, с. 52–57] виявлено, що найбільшу кількість становлять аббревіатури з трьох літер – 117 (54,7 %), менше таких, що складаються з двох (14), чотирьох (54) і п'яти (21), а найменше – із шести (5) та восьми (1) літер.

В «Англійсько-українському словникові термінів з робототехніки», описаному в дисертаційному дослідженні, виявлено 68 аббревіатур, серед яких 14 – із двох літер, 33 (49 %) – трьох, 10 – із чотирьох, шість – із п'яти, три – із шести, дві – із восьми літер [5, с. 99–100].

В аббревіатурах підмови АТ кількість літер здебільшого відповідає кількості слів, виражених основними частинами мови в багатокомпонентному терміні, наприклад: *BSFC (brake specific fuel consumption)* – *питома витрата палива при випробуванні двигуна на гальмівному стенді*.

Винятками з цього правила є аббревіатури *CF (cowl-to-end-of-frame)* – *відстань від передка капота до кінця рами*, *LVH (Landing Force Amphibious Support Vehicle, Hydrofoil)* – *автомобіль-амфібія на підводних крилах для доставки вантажів*, у яких пропущені, відповідно, перші літери від слів *to-end-of* і *Force Amphibious Support*; *CP (shifter center of pressure shifter)* – *пристрій, що переміщує центр тиску повітряної подушки відносно центру тягіння апарату на повітряній подушці* з пропущеними першими літерами від першого й останнього слів *shifter*; *B&S (Brown and Sharp wire gauge)* – *сортамент дроту Брауна-Шарпа* з пропущеними літерами від ядра п'ятикомпонентного терміна та його означення *wire gauge*; *BBC (front of bumper to back of cab)* – *відстань від передньої точки бампера до задньої стінки кабіни* з пропущеними літерами від слів *front of* і *of*; *CFR (Cooperative Fuel Research Committee)* – *Об'єднаний комітет із дослідження палив* із пропущеною літерою від ядра чотирикомпонентного терміна *Committee*; *d-c (direct current)* – *постійний струм*, у якому дефіс слугує для того, щоб показати смислову групу слів, із яких складається аббревіатура.

Серед ПТ термінів нетрадиційними способами побудови аббревіатур є:

– *SOLAS (International Convention for the Safety of Life at Sea)* – *міжнародна угода щодо безпеки морського життя*, у якій пропущено початкові літери слів назви документа *International Convention for the*;

– *NRP-CIA (National Response Plan Catastrophic Incident Annex)* – *національний план відповіді на додаткові нещасні випадки*, у якій дефіс слугує для того, щоб показати смислові групи слів, із яких складається аббревіатура.

Для аббревіатур ПТ, на відміну від АТ термінології, також характерні:

– використання хімічних формул матеріалів, замість їх назви у формі аббревіатури, наприклад: *CO (carbon monoxide)* – *чадний газ*;

– додавання до аббревіатури терміна марок речовин й ін., наприклад: *LC50 (lethal concentration 50)* – *смертельна концентрація 50* [1, с. 52–57].

У деяких випадках ініціальні аббревіатури АТ утворюються за допомогою службових слів (прийменників, сполучників, артиклів), наприклад в аббревіатурі *OTR (over-the-road)* – *для експлуатації на дорогах* літеру *T* узято з артикля *the*. Часто сполучник *and* в аббревіатурах, наприклад *M&R (maintenance and repair)* – *технічне обслуговування й ремонт* – замінюють рівнозначним символом *&*. У багатьох аббревіатурах службові слова пропущені, наприклад *c. g. (center of gravity)* – *центр ваги*, *A. S. M. E. (American Society of Mechanical Engineers)* – *Американське товариство інженерів-механіків*.

Подібні аббревіатури використовуються в пожежно-технічній і робототехнічній термінологіях, наприклад: *HUD (heads up display)* – *індикація на лобовому склі (кабіни екіпажу)* [1], *dof (degree of freedom)* – *ступінь свободи* [5, с. 100].

Потрібно зазначити, що серед ініціальних аббревіатур, які складаються з однієї й більше літер, простежено омонімію в термінології автомобільного транспорту (див. приклади аббревіатур у табл. 1, які складаються з однієї та двох літер), а також у згаданих вище терміносистемах, що викликає труднощі в правильному їх тлумаченні й перекладі. Наприклад у пожежно-технічній термінології аббревіатура *RPE* розшифровується: 1) *rate of perceived exertion* – *рівень отриманої напруги*; 2) *respiratory protective equipment* – *дихальне захисне обладнання* [1, с. 52–57], а в РТ термінології *IR* – 1. *industrial robot* – *промисловий робот* 2. *intelligent robot* – *інтелектуальний робот, інтелектний робот*.

Виникнення різноманітних аббревіатур сприяє оптимізації процесу комунікації. Однак аббревіатури не завжди узгоджуються з лексичною системою мови, не відповідають звичним моделям, незручні для вимови, наприклад *ACVP (air cushion-vehicle-personnel)* – *апарат на повітряній подушці для перевезення людей*. Під тиском системи мови деякі аббревіатури, так звані акроніми, стають буквено-звуковими,

наприклад *BEST* (*ballastable engineering sectionalized tractor*) – баластований секційний трактор для дорожньо-будівельних робіт, *HELP* (*Highway Emergency Locating Plan*) – система допомоги при дорожніх пригодях за радіовикликом, зробленим водієм по каналу спеціального зв'язку. Вони більше відповідають орфоепічній нормі англійської мови, мають прагнення до звукового типу, вимовляються як звичайні слова *best*, *help*. Тенденцію до утворення акронімів простежено в багатьох терміносистемах. Наприклад, у ПТ-термінології – *PASS* (*personal alert safety system*) – це особиста система сповіщення (цей акронім нагадує загальноживане слово *pass*), у РТ-термінології – *PUMA* (*programmable universal manipulator for assembly*) – програмований універсальний робот для збирання (конструкцій із деталей).

Під час дослідження також виявлено аббревіатури, у яких перші дві літери – це літери першого компонента терміна, який є складним словом, утвореним складанням двох основ, написаними разом або через дефіс, а третя літера аббревіатури – це ініціальна частина другого компонента. Наприклад: *CPR* (*cardiopulmonary resuscitation*) – реанімація, *ACV* (*air-cushioned vehicle*) – транспортний засіб на повітряній подушці.

У словнику вміщено також 76 одиниць виміру у формі ініціальних аббревіатур від однієї до п'яти літер, наприклад *b* (*battery*) – батарея, *cm* (*centimeter*) – сантиметр, *sq m* або *m²* (*square meter*) – квадратний метр, *f.p.s.* (*feet per second*) футів у секунду.

Крім згаданих вище ініціальних аббревіатур, у досліджуваній нами АТ-термінології виявлено 154 скорочення, тоді як у РТ-термінології – дев'ять [5, с. 87–113], а в ПТ-термінології – два [1, с. 52–57].

Розглянемо детальніше способи утворення скорочень в АТ-термінології. В однослівних термінах усі виявлені однолітерні скорочення утворені від одиниць виміру, а саме: *f* (*foot*) – фут, *J.* (*joule*) – джоуль, *l* (*liter*) літр, *m* (*meter*) – метр, *s* (*second*) – секунда.

Деякі з одиниць виміру, наприклад: *ft* (*foot*) – фут, крім *f*, пишуться як скорочення *ft*, тобто складаються з першої й останньої приголосних літер терміна *foot*. В інших випадках пишуть перших дві-три літери терміна, наприклад: *al* (*aluminium*) – алюміній; алюмінієвий, *atm* (*atmosphere*) – атмосфера, або дві-чотири приголосні терміна, наприклад: *lm* (*limit*) – межа, *fwd* (*forward*) – передній, *Stlr* (*semitrailer*) – напівпричіп, або приголосні й голосні, наприклад: *Hwy* (*highway*) – автомобільна дорога; автомагістраль; шосе; автострада; дорога загального користування.

Ще одним варіантом скорочень є їх загальноприйняте написання за кордоном, наприклад: *No* (*number*) – номер, *oz* (*ounce*) – унція, *ha* (*hectare*) – гектар, *viz.* (*videlicet*) – тобто; *a* *same*, *lbs* (*pounds*) фунти.

Скорочення терміна автомобільного транспорту *sec. Red.* (*seconds Redwood*) – секунди по Редвуду утворилося за допомогою усичення двох слів: *seconds* – секунди й *Redwood* – Редвуд. Подібні скорочення виявлено в пожежно-технічній термінології, а саме: *OPSEC* (*operational security*) – операційна безпека, *INFOSEC* (*information security*) – інформаційна безпека.

Частина термінів є комбінацією ініціальних аббревіатур і скорочень, наприклад: *kw-hr* (*kilowatt-hour*) – кіловат-година, *sq mm square millimeter* квадратний міліметр, або двох скорочень, наприклад: *cu ft* (*cubic foot*) – кубічний фут. *PrPPE* (*proximity personal protective equipment*) – засоби індивідуального захисту є прикладом ПТ-терміна, де перші дві літери – скорочення першого компонента терміна, а наступні – ініціальні літери трьох наступних компонентів [1, с. 52–57].

33 аббревіатури утворено від назв організацій та їхніх підрозділів, центрів, назв документів, наприклад: *AAA* (*American Automobile Association*) – Американська автомобільна асоціація, *A. G. M. A.* (*American Gear Manufacturers Association*) – Американська асоціація виробників зубчастих коліс.

Висновки та перспективи подальших досліджень. Проведене нами дослідження дало підставу виявити, що:

1) усі аббревіатури й скорочення АТ можна умовно розділити на такі, що побудовані на основі: а) багатокомпонентних термінів, б) одиниць виміру та в) назв організацій, їхніх підрозділів, документів. Для зручності в користуванні словником одиниці виміру й назви організацій, їхніх підрозділів, документів розміщені в додатках до словника;

2) більшість становлять ініціальні аббревіатури (299), а меншість – скорочення (154);

3) серед автотранспортних термінів переважають аббревіатури з двох (41 %) і трьох (41 %) літер, менше таких, що складаються з чотирьох та однієї, а найменше – із п'яти літер. Для порівняння: серед пожежно-технічних термінів [1, с. 52–57] найбільше аббревіатур-термінів побудовано за допомогою трьох (57 %) і чотирьох (20 %) літер, менше – решта аббревіатур – від двох до восьми літер. Можливо, завдяки великій кількості аббревіатур із трьох-чотирьох літер, серед них трапляється найбільше акронімів різних типів;

4) крім традиційних способів побудови абревіатур, виявлено різні нові нетрадиційні й комбіновані способи їх творення, тобто процес утворення абревіатур триває;

5) за матеріалами досліджень абревіатур та скорочень у словниках пожежно-технічних термінів [1, с. 52–57], автомобільного транспорту в цьому дослідженні й ін. укладено «Методичні рекомендації стосовно структури і перекладу абревіатур і скорочень термінів з напрямів підготовки курсантів і студентів Львівського державного університету безпеки життєдіяльності». Це дасть змогу, наприклад, студентам напряму підготовки «Філологія» та курсантам і студентам напряму підготовки «Транспортні технології» знати будову абревіатур і скорочень із цієї тематики та навчитися їх перекладати.

Джерела та література

1. Дідух Л. Особливості побудови пожежно-технічних абревіатур і скорочень (на матеріалі англійських тлумачних словників) / Л. Дідух // Вісник Київського національного лінгвістичного університету. – Серія : «Філологія». – К. : Вид-во КНЛУ, 2012. – Т. 15, № 1. – С. 52–57.
2. Литвин О. Російсько-українсько-англійський словник машинобудівних термінів / Оксана Литвин // Вісник Нац. ун-ту «Львів. політ». – Серія : «Проблеми української термінології». – 2002. – № 453. – С. 210–214.
3. Нікуліна Н. Національні тенденції в автомобільній термінології на зламі віків / Неля Нікуліна // Вісник НУЛП. – 2002. – № 453. – С. 247–250.
4. Словник української мови у двадцяти томах. – Т. 1 / уклад. : Л. Л. Шевченко, В. В. Чумак, Г. М. Ярун, І. В. Левченко, О. В. Бугаков, В. М. Білоножко ; голов. наук. ред. В. М. Русанівський. – К. : НВП «Наук. думка», 2010. – 911 с.
5. Шуневич Б. Структурні і функціональні характеристики англійської термінології з робототехніки : дис. ... канд. філол. наук : 10.02.04 / Б. Шуневич ; Львівський держ. ун-т ім. Івана Франка. – Львів, 1990. – 215 с.
6. David R. H. NFPA's Illustrated Dictionary of Fire Protection Terms / Hague R. David. – L. : NFPA, 2005. – 440 p.
7. Illustrated Dictionary of Fire Service Terms. – L. : NFPA, 2006. – 190 p.

Шуневич Богдан. Особенности построения аббревиатур и сокращений английских терминов автомобильного транспорта. В статье анализируются особенности построения англоязычных аббревиатур и сокращений, которые встречаются в составленном автором «Англо-украинском словаре терминов по автомобильному транспорту» объемом 9000 лексических единиц.

В процессе исследования частично сравнивалось построение аббревиатур и сокращений терминов автомобильного транспорта, пожарно-технической тематики и робототехники.

Проведенный анализ дал возможность установить, что в терминологии автомобильного транспорта преобладают инициальные аббревиатуры (299) от одной до пяти букв, имеются омонимы, акронимы, а также большое количество сокращений (154), по сравнению с пожарно-технической и робототехнической терминологиями.

Для трех упомянутых терминологий характерно использование традиционных инициальных и нетрадиционных, а также комбинированных аббревиатур.

Результаты проведенного исследования использованы в методической разработке для курсантов и студентов направлений подготовки «Филология», «Транспортные технологии» по переводу аббревиатур и сокращений.

Ключевые слова: аббревиатура, сокращение, акроним, автомобильный транспорт, термин, терминологическое сочетание.

Shunevych Bohdan. Peculiarities of Abbreviations and Shortenings Structure of English Automobile Transport Terms. The article deals with analysis of peculiarities of English abbreviations and shortenings structure, which are used in English-Ukrainian Dictionary of Automobile Transport Terms (9 000 lexical units).

A partial comparison of abbreviations and shortenings of automobile transport terms, fire-technical terms and terms on robotics is implemented.

In the process of research it was revealed that initial abbreviations (299) from one to five letters prevail in transport technology terminology, as well as homonyms, acronyms and a large amount of shortenings (154) are used in comparison with fire-technical and robotics terminologies.

For the above mentioned three types of terminology the usage of traditional initial and nontraditional as well as combined abbreviations are typical.

The results of the research are used in a methodical textbook on abbreviation and shortenings translation for training Philology and Transport Technology cadets and students.

Key words: abbreviation, shortening, acronym, automobile transport, term, terminological combination.

Стаття надійшла до редколегії
30.03. 2016 р.